

ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช A Study of Belief on Nakhon Si Thammarat Holy Relic Pagoda

สุภารัตน์ ชาญแท้

Suparat Charntea

พระครูวิจิตรศีลาจาร, พระครูสิริธรรมาภิรัต

Phrakruwicitsilacam, Phrakhusiridhammabhirat

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช

Mahachulalongkomrajavidyalaya University

E-Mail: supharat.chay@gmail.com

บทคัดย่อ

การศึกษาวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์ คือ 1. เพื่อศึกษาความเป็นมา ความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 2. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 3. เพื่อศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

ผลการวิจัยพบว่า

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ถือเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์สำคัญคู่บ้านคู่เมืองของชาวนครศรีธรรมราช เพราะเป็นที่ประดิษฐานพระบรมสารีริกธาตุ ส่วนที่เป็นพระทันตธาตุ (ฟัน) ของพระพุทธเจ้า เป็นที่เคารพสักการบูชา เป็นแหล่งรวมศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ สำหรับประวัติความเป็นมาของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ปัจจุบันไม่มีผู้ใดสามารถบ่งชี้ถึงประวัติความเป็นมาของการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แน่นอนชัดเจน เนื่องจากหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ระบุศักราชการสร้างแตกต่างกัน ทำให้ไม่สามารถยุติประเด็นเกี่ยวกับการสร้างพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชลงได้

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มีบทบาทสำคัญในบริบททางสังคมในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจการเมืองการปกครอง นับแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อพิธีกรรม วัฒนธรรม ขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน ทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสันติสุขสงบร่มเย็น จากความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชดังกล่าวเป็นเหตุให้องค์กร UNESCO ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ในด้านความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ผู้คนที่มาสักการบูชาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ล้วนแล้วแต่มีความเชื่อต่อองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชหลายประการด้วยกัน ดังนี้ 1) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ

2) ความเชื่อเกี่ยวกับการหุ้มปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 3) ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชไม่มีเงา 4) ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 5) ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์ประจำทิศทั้ง 8 รักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 6) ความเชื่อเกี่ยวกับช่างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 7) ความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นทางขึ้นบันไดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 8) ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และ 9) ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิ่เหล้ารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นพบว่า องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชแฝงไปด้วยคติธรรมต่าง ๆ มากมาย ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบทั้งด้านสถาปัตยกรรมขององค์พระบรมธาตุเจดีย์ คติธรรมด้านการบูชา และคติธรรมด้านประเพณีและวัฒนธรรมต่าง ๆ เช่น ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ ประเพณีตักบาตรรูปเทียน ประเพณีสวดด้าน และการสมโภชพระบรมธาตุ เป็นต้น

คำสำคัญ: ความเชื่อ, พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

Abstract

This research was studied on belief and Buddhist doctrine on Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda. The objectives were as follows 1) To study the background, its significant and component of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda 2) To study the belief of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda and 3) To study the Buddhist doctrine on Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda.

The findings were as following:

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda was the holy place of people in Nakhon Si Thammarat, it was the holy place of holy relic of the lord Buddha (Teeth), it was the homage place and including of faith for Thai and other Buddhists. The background of Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda, there was not clear of that for establishing because of investigation of era for construction was in different era, therefore it was not confirmed on construction of pagoda.

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda played very important role in society as the symbol of power in governing from past to present time, and to be included of belief, culture, tradition, norm, community living, to be duty on social control in peacefulness from these said significance it was to be registered as world heritage of UNESCO.

In the aspect of belief in Nakhon Si Thammarat pagoda there are several belief as follows. 1) Belief on holy relic. 2) The belief in golden Topping. 3) The belief in Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda stayed without shadow. 4) The belief in Deva those protecting the pagoda. 5) The belief in the eight Arahán in directions for protecting pagoda. 6) The belief on elephant those protection. 7) The belief on statute nearby steps of upping pagoda. 8) The belief on rounding pagoda. 9) The belief in the four crows protecting pagoda.

The study on Buddhist doctrine concerning with pagoda found that lots of Buddhist doctrines had hidden those are appeared in the form of architectures, worship, and candle and incense, Suaddan tradition and celebration etc.

The Nakhon Si Thammarat holy relic pagoda in Watphramahataturamahavihara, common called as Watphratatu was the holy history place and to be a prestige of people in Nakhon Si Thammarat province especially Buddhist people and to become as symbol of Nakhon Si Thammarat province, in nowadays the Fine arts department had announced as archaeological place that it is the most important holy place in south region.

Keywords: Belief, Nakhon Si Thammarat Holy Relic Pagoda

1. บทนำ

พระพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่เป็นพื้นฐานของจารีตประเพณีและวิถีชีวิตของชนชาติไทยมาเป็นเวลายาวนานกว่า 2,500 ปีจนถึงปัจจุบัน เป็นศาสนาที่มีส่วนสำคัญในการสร้างสรรค์พัฒนาประเทศไทยและชนชาติไทยในทุก ๆ ด้านมาแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน หลักธรรมคำสอนในพระพุทธศาสนา เป็นหลักธรรมที่ทันสมัยและสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาชีวิตสังคม และประเทศชาติได้อย่างเหมาะสมอย่างไม่จำกัดกาลเวลา สถาบันสงฆ์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ถือเป็นสถาบันสำคัญในการสร้างภูมิปัญญาและขัดเกลาสังคมไทยให้เป็นสังคมอารยะมาตามลำดับ ๆ ได้ช่วยยกฐานะของสังคมไทยมิให้เป็นสังคมป่าเถื่อนล้าหลัง และไร้มนุษยธรรม ตรงกันข้ามกลับช่วยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง ทั้งแก่ผู้ปกครองและผู้ถูกปกครองในอดีต กระทั่งถือเป็นสถาบันหลักในด้านการวางพื้นฐานจริยธรรมทางการเมืองการปกครองให้แก่ชนชาติไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยเฉพาะแก่ประเทศไทย พระพุทธศาสนานั้นมีอิทธิพลต่อทำดีและการประพฤติปฏิบัติต่าง ๆ ของคนไทยอยู่มากเหตุการณ์สำคัญ ๆ ในชีวิตประจำวันของคนไทยส่วนใหญ่นั้น ย่อมมีความผูกพันอยู่กับพระพุทธศาสนาเกือบทั้งสิ้น

ด้วยเหตุนี้พระพุทธศาสนาจึงมีส่วนช่วยขัดเกลาคิดใจ ลักษณะนิสัยและวัฒนธรรม ในด้านจิตใจของชาวไทยอยู่เนืองนิจ (ทินพันธ์ นาคะตะ: 2544,16)

ประเทศไทยได้รับวัฒนธรรมมาจากพระพุทธศาสนาเป็นอันมาก ทั้งทางด้านคุณธรรมจริยธรรม และการดำเนินชีวิต โดยใช้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเป็นที่ยึดเหนี่ยวจิตใจ มีการประกอบพิธีกรรมต่าง ๆ เพื่อแสดงความที่ตนนั้นนับถือพระพุทธศาสนา บางที่ได้แสดงความเคารพศรัทธาศาสนา โดยสร้างพระสลุบเจดีย์และนำพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธองค์ มาประดิษฐานในพระสลุบเจดีย์ ซึ่งมีการสันนิษฐานว่าพระปฐมเจดีย์เป็นพระธาตุแรกที่มีการสร้างขึ้นในประเทศไทยและได้บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ ในยุคต่อมาได้มีการสร้างพระธาตุขึ้นในหลายที่ เช่น พระบรมธาตุไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานีพระบรมบรรพต (ภูเขาทอง) กรุงเทพมหานคร พระธาตุหริภุญชัย จังหวัดลำพูน พระธาตุพนม จังหวัดนครพนม เป็นต้น

พระบรมธาตุหรือพระบรมสารีริกธาตุ คือ พระธาตุ (กระดูก) ส่วนย่อย ซึ่งบังเกิดแต่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าโดยเฉพาะ เป็นมงคลวัตถุสูงสุดทรงอานุภาพที่สุดที่จะพึงหาได้ในโลก ซึ่งองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงอธิษฐานไว้ก่อนปรินิพพานเพื่อให้มนุษย์ เทพพรหมทั้งหลายได้มีไว้สักการบูชา เป็นเครื่องน้อมนำไปสู่สวรรค์ พรหม และนิพพาน ในอดีตนั้นเป็นแหล่งที่กษัตริย์ ขุนนาง ข้าราชการ บริวาร และประชาชนได้ร่วมกันเสียสละแรงกายแรงใจและทรัพย์สินสมบัติต่าง ๆ สร้างเจดีย์ บรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในเพื่อเป็นพุทธบูชา เป็นที่พึ่งเป็นสิริมงคลและเป็นแหล่งกราบไหว้บูชาของสรรพสัตว์ทั้งหลาย เป็นสิ่งช่วยเจริญพุทธานุสสติและปลงสังขาร ช่วยเจริญธรรมมานุสสติ ว่าธรรมะหรือธรรมจักรอันบริสุทธิ์นั้นเองเป็นเหตุแห่งพระธาตุ อานุภาพของพระบรมธาตุสามารถป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ช่วยให้เกิดสมาธิภูมิปัญญาและปียอดสิริมงคลแก่บุคคลผู้บูชา (สุด ศรีสมวงศ์, 2519: 125)

สลุบเจดีย์ ถือเป็นปูชนียสถานหรือวัตถุเพื่อระลึกถึงพระพุทธเจ้า หรืออาจจะหมายถึงตัวแทนของพระพุทธองค์ มีความมุ่งหมายให้เป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุหรือบรรจุพระบรมธาตุ การสร้างเจดีย์แล้วบรรจุพระบรมสารีริกธาตุไว้ภายในถือเป็นพุทธประสงค์ของพระพุทธเจ้าโดยตรง ในมหาปรินิพพานสูตรได้กล่าวถึงพุทธดำรัสที่พระพุทธเจ้าตรัสเกี่ยวกับการสร้างสลุบกับพระอานนท์ว่า

“พวกเราพึงปฏิบัติต่อสรีระของพระตถาคต เหมือนอย่างที่เราปฏิบัติต่อพระบรมศพพระเจ้าจักรพรรดิ พึงสร้างสลุบของตถาคตไว้ที่ทางใหญ่สี่แพร่ง ขนเหล่าใดจักกระเปียบดอกไม้มงคลหอม หรือ จูณ จักอภิวาท หรือจักทำจิตให้เลื่อมใสในสลุบนั้น การกระทำนั้นจักเป็นไปเพื่อเกื้อกูล เพื่อสุขแก่ชนเหล่านั้นตลอดกาลนาน”

นอกจากนี้พระพุทธเจ้ายังตรัสถึงการสร้างสลุบแก่บุคคล 4 จำพวก ที่เรียกว่าอุปัฏฐากบุคคล คือ 1. พระตถาคตอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า 2. พระปัจเจกพุทธเจ้า 3. พระสาวกของพระตถาคต 4. พระเจ้าจักรพรรดิ บุคคลทั้ง 4 ประเภทนี้ เป็นบุคคลที่ควรแก่การสร้างสลุบบรรจุอัฐิธาตุไว้ให้เป็นที่สักการบูชาของมหาชน

ข้อมูลเหล่านี้เป็นเครื่องยืนยันว่าสถูปเจดีย์ในพระพุทธศาสนา เป็นพุทธประสงค์โดยตรง และพอกกล่าวได้ว่าประเพณีนิยมการสร้างสถูปนั้น มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น ดังนั้นคำว่าสถูป จึงหมายถึง สิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อบรรจุอัฐิธาตุของผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว เพื่อให้ลูกหลานและผู้ที่เกี่ยวข้องสักการบูชา ส่วนคำว่า เจดีย์ หมายถึงสิ่งของหรือสิ่งก่อสร้างที่สร้างขึ้นเพื่อเป็นที่เคารพบูชาระลึกถึง (กรมศิลปากร, 2533: 73) ซึ่งเจดีย์ในพระพุทธศาสนา ตั้งแต่สมัยพุทธกาลมี 4 อย่างคือ 1. ธาตุเจดีย์ 2. บริโภคเจดีย์ 3. ธรรมเจดีย์ 4. อุเทสิกเจดีย์

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช นับเป็นหนึ่งในมหาเจดีย์ของชาติไทย เป็นปูชนียสถานที่สำคัญในฐานะเป็นพุทธศิลป์ หรือเป็นพระเจดีย์ที่เชื่อกันว่าเป็นที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนที่เป็นพระทันตธาตุ (ฟัน) ของพระพุทธเจ้าเป็นที่สักการบูชา เป็นแหล่งรวมศรัทธาของเหล่าพุทธศาสนิกชนทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ พุทธศาสนิกชนทั้งใกล้และไกลจะหลั่งไหลมาชมสักการอยู่มิได้ขาดสาย พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชตั้งอยู่ในกลางเมือง นครศรีธรรมราชอยู่ในทำเลที่เป็นจุดศูนย์กลางการคมนาคมเป็นจุดหมายปลายทางของการเดินทาง พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แสดงบทบาทและทำหน้าที่สำคัญในบริบททางสังคมในฐานะเป็นสัญลักษณ์แทนอำนาจการเมืองการปกครองนับแต่อดีตกาลจนถึงทุกวันนี้ อีกทั้งยังเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อพิธีกรรมวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมจารีตประเพณีวิถีชีวิตของชุมชนเป็นศูนย์รวมผู้คนในชุมชนมีบทบาทเป็นส่วนสำคัญในระบบของสังคมทำหน้าที่ควบคุมสังคมให้เกิดความสันติสุขสงบร่มเย็นควบคุมความประพฤติของผู้คนในชุมชนให้อยู่ในกรอบจารีตประเพณี

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ในวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร จังหวัดนครศรีธรรมราช จึงถือได้ว่าเป็นมหาสถูปที่สำคัญที่สุดในภาคใต้ของประเทศไทย เป็นที่เคารพสักการะของผู้คนทุกชนชั้นมาสืบเนื่องยาวนานหลายร้อยปี ด้วยความสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชดังกล่าว ถึงทำให้หลายฝ่ายพยายามผลักดันให้พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้รับการเสนอเข้ารับการพิจารณาเป็นมรดกโลกอีกด้วย ด้วยความสำคัญในประเด็นดังกล่าวผู้วิจัยจึงสนใจที่จะศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ประวัติความเป็นมาความสำคัญ และองค์ประกอบของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช รวมถึงอิทธิพลของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่มีต่อคติความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเพื่อถ่ายทอด และอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรมอันดีงามสู่ชนรุ่นหลังสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นมาความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
2. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
3. เพื่อศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

3. ขอบเขตการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้มุ่งศึกษาความเชื่อและคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช โดยมีขอบเขตการศึกษาดังนี้

ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ประกอบด้วย

1. ศึกษาความเป็นมาและความสำคัญของของพระสุปเจดีย์
2. ศึกษาตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช
3. การบูรณปฏิสังขรณ์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
4. องค์ประกอบของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้แก่ วิหารพระทรงม้า วิหารโพธิ์พระเดิมวิหารเขียนวิหารโพธิ์ลังกาวิหารสามจอมวิหารพระแอตวิหารทับเกษตรวิหารคด วิหารธรรมศาลาวิหารหลวงต้นศรีมหาโพธิ์พระอุโบสถเจดีย์พระปัญญา และเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์

5. ความสำคัญขององค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ได้แก่
 - ก. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะมหาสุปเจดีย์
 - ข. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะสัญลักษณ์อำนาจการเมืองการปกครอง

- ค. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่มีอิทธิพลทางสังคม
 - ง. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่เป็นมรดกโลก
6. ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้แก่
 - ก. ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมสารีริกธาตุ
 - ข. ความเชื่อเกี่ยวกับการห่มปลียอดทองคำพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - ค. ความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชไม่มีเงา
 - ง. ความเชื่อเกี่ยวกับเทวดารักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - จ. ความเชื่อเกี่ยวกับพระอรหันต์รักษาทิศพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - ฉ. ความเชื่อเกี่ยวกับช้างรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - ช. ความเชื่อเกี่ยวกับรูปปั้นทางขึ้นบันไดพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - ซ. ความเชื่อเกี่ยวกับเจดีย์รายรอบพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
 - ณ. ความเชื่อเกี่ยวกับกาสิ่เหล่านักรักษาพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

7. ศึกษาคติธรรมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช อันประกอบไปด้วยคติธรรมด้านสถาปัตยกรรม คติธรรมด้านการบูชา และคติธรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม

ขอบเขตด้านพื้นที่การศึกษา การศึกษาคติความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้น ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมจากสถานที่จริง ด้วยการสัมภาษณ์ พระภิกษุสงฆ์ผู้ทรงคุณวุฒิ ข้าราชการ นักวิชาการ และประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช

4. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นเชิงคุณภาพโดยเน้นการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) เป็นหลักโดยมีวิธีการและขั้นตอนในการดำเนินการวิจัยดังต่อไปนี้

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539

ศึกษาข้อมูลจากเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ วรรณคดี ฎีกาอนุฎีกา ปกรณ์วิเสส วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เอกสาร หนังสือ ตำรา วารสารที่มีเนื้อหาสอดคล้องเกี่ยวกับหัวข้อที่ทำการวิจัย โดยศึกษาค้นคว้าจากแหล่งข้อมูล คือ ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครศรีธรรมราช ห้องสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏ นครศรีธรรมราช ห้องสมุดประชาชนจังหวัดนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์เมืองนครศรีธรรมราช พิพิธภัณฑ์วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารตลอดจนข้อมูลจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่น่าเชื่อถือและอ้างอิงได้

ศึกษาข้อมูลจากภาคสนาม จากการสัมภาษณ์ (Indepth Interview) เจ้าอาวาสวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหารและพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระครูกาแก้ว พระครูกาเดิม พระครูกาชาด พระครูการามรวม 5 รูป บุคคลทั่วไปที่เข้าชมองค์พระธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 10 ท่าน ข้าราชการและนักวิชาการทางพุทธศาสนา 5 ท่าน

นำข้อมูลที่ได้มาศึกษาวิเคราะห์ทำความเข้าใจ สังเคราะห์ข้อมูล เขียนงานการวิจัย พร้อมนำเสนอความเห็นของผู้วิจัย โดยมุ่งให้ตอบวัตถุประสงค์และปัญหาที่ต้องการทราบ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ นำเสนองานวิจัย

5. สรุปผลการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาความเชื่อและคตินิยมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์ นครศรีธรรมราช” มีวัตถุประสงค์ 3 ประการ คือ 1) เพื่อศึกษาความเป็นมาความสำคัญและองค์ประกอบสำคัญของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 2) เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช 3) เพื่อศึกษาคตินิยมเกี่ยวกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการศึกษาเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก วรรณคดี ฎีกา และหนังสือเอกสารผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปข้อมูลเชิงพรรณนา จากคัมภีร์พระพุทธศาสนา และเอกสารงานวิชาการทั้งหลายที่ผู้ทรงคุณวุฒิได้รจนาสร้างสรรค์ไว้ และเป็นประโยชน์อย่างยิ่งต่อการวิจัยครั้งนี้ ผลของการศึกษาตามวัตถุประสงค์มีข้อสรุป ดังต่อไปนี้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 1 พบว่า แม้จะไม่มีหลักฐานทางเอกสารใดที่ระบุถึงปีศักราชของการสร้างองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้อย่างชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามก็มีหลักฐานที่สำคัญและถูกนำมาใช้เพื่อกล่าวอ้างมากที่สุดได้แก่ “ตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช” และ “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช” นอกจากนี้ยังมีตำนานพระบรมธาตุนครศรีธรรมราชถูกนำไปแต่เป็นร่องกรอง คือ “พระนิพนพานโสทร” หรือเรียกว่า ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครฉบับกลอนสวด

ประวัติจากตำนานที่เล่าเรื่องการก่อสร้างพระบรมธาตุมีหลายสำนวน สามารถประมวลเนื้อหาได้ว่า ภายหลังจากพระพุทธองค์เสด็จดับขันธปรินิพพานและได้ถวายพระเพลิงแล้วนั้น ได้มีการแบ่งพระบรมสารีริกธาตุไปประดิษฐานยังสถานที่ต่าง ๆ ทั้งบนสวรรค์ โลกมนุษย์ และบาดาล ต่อมาพระเจ้าอชาตศัตรูได้ทรงนิมนต์พระมหากัสสปะไปอัญเชิญพระบรมสารีริกธาตุจากที่ต่าง ๆ มารวมไว้ที่กรุงราชคฤห์ในชมพูทวีป โดยชุดหลุมฝังแล้วผูกภาพยนตร์ คือ หุ่นที่ผูกขึ้นด้วยฟ่อนหญ้าแล้วปลุกเสกด้วยเวทมนต์คาถารักษาไว้ ล่วงมาจนถึงสมัยพระเจ้าอโศกมหาราชทรงชุดพระธาตุเหล่านั้นขึ้นมาแล้วแจกจ่ายไปยังเมืองต่าง ๆ ทั่วทั้งชมพูทวีป

มีเมืองหนึ่งชื่อเมืองทนต์บุรี ได้พระทันตธาตุมาเก็บรักษาไว้ ต่อมากษัตริย์จากเมืองอื่นยกทัพมาเพื่อขอแบ่งพระทันตธาตุ กษัตริย์สิงหาราชเจ้าเมืองทนต์บุรีเห็นว่าจะรักษาเมืองไว้มิได้ จึงให้พระนางเหมชาลาและเจ้าชายทันตกุมารพระธิดาและพระโอรสอัญเชิญพระทันตธาตุลงเรือหนีไปลังกา เสด็จเรือกำปั่นถูกพายุพัดเรือแตก ทั้งสองพระองค์มาขึ้นฝั่ง ณ หาดทรายแก้ว แล้วฝังพระทันตธาตุไว้ ณ ที่นั้น และได้พบกับพระมหาเถรพรหมเทพซึ่งเป็นพระอรหันต์ ท่านได้ทำนายว่าต่อไปภายภาคหน้าบริเวณหาดทรายแก้วจะเจริญรุ่งเรืองเป็นบ้านเมืองและปกครองโดยกษัตริย์ที่มีพระนามว่า “พระยาศรีธรรมโศกราช” หลังจากนั้นเจ้าชายทันตกุมารได้ชุดพระธาตุขึ้นมา เพื่ออัญเชิญไปยังเกาะลังกาตามที่ทรงตั้งพระทัยไว้แต่เดิม เมื่อกษัตริย์ลังกาได้รับพระบรมสารีริกธาตุแล้ว ทรงแบ่งให้เจ้าชายทันตกุมารและเจ้าหญิงเหมชาลาส่วนหนึ่ง ทั้งสองพระองค์จึงอัญเชิญพระธาตุกลับไปบรรจุไว้ในเจดีย์ที่ทรงสร้างขึ้น ณ หาดทรายแก้ว กระทั่งกาลเวลาล่วงเลยไปได้มีกษัตริย์พระนามว่า “พระยาศรีธรรมโศกราช” เสด็จมาชุดอัญเชิญพระธาตุออกมาแล้วสร้างพระเจดีย์ขึ้นใหม่ รวมทั้งทรงสร้างบ้านเมืองขึ้น ณ บริเวณนั้นด้วย ซึ่งพระเจดีย์และบ้านเมืองที่สร้างขึ้นบนหาดทรายแก้วนั้น ต่อมาก็คือพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช และเมืองนครศรีธรรมราชในปัจจุบันนั่นเอง

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชนั้นแสดงบทบาทต่าง ๆ มากมายทั้งทางศาสนาในฐานะเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุ บทบาททางการเมืองการปกครองในฐานะเป็นสัญลักษณ์ของจังหวัดนครศรีธรรมราชเป็นต้นกำเนิดของประเพณี วัฒนธรรมต่าง ๆ มากมายจนเป็นเหตุให้องค์การ UNESCO ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลก

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 2 พบว่า ชาวพุทธเชื่อถือพระบรมสารีริกธาตุว่าเป็นปูชนียวัตถุและวัตถุมงคลที่สำคัญยิ่ง คือ เป็นเครื่องส่งเสริมกำลังใจและเป็นเครื่องเตือนใจ

มิให้บุคคลประมาท มีกำลังใจสร้างชาติ ละเว้นความชั่ว เป็นแรงผลักดันให้เกิดการสร้างสรรคสังคมให้น่าอยู่ ก่อให้เกิดพฤติกรรมทางกาย วาจาใจ อันเกื้อกูลต่อการพัฒนาจิตในด้านคุณธรรม และไม่ส่งผลเสียต่อสังคมส่วนรวม และชาวพุทธอีกส่วนหนึ่งยังมีความเชื่อในพลาณภาพและสิริมงคลที่เกิดขึ้นจากองค์พระบรมสารีริกธาตุ จึงได้เคารพนับถือสักการบูชาและถือเป็นส่วนสำคัญต่อชีวิต พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชได้ชื่อว่าเป็นศูนย์รวมความเชื่อและความศรัทธาของพุทธศาสนิกชนโดยทั่วไป จึงทำให้เกิดการนำสิ่งของมีค่าต่าง ๆ มาบูชาพระบรมสารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ชาวบ้านโดยทั่วไปเชื่อว่า การนำสิ่งของไปบูชาพระองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะเกิดสิริมงคลแก่ตนเองและครอบครัวและยังเชื่ออีกว่าผลบุญอันเกิดจากการบูชานี้จะเป็พลวปัจจัยบันดาลให้ได้เกิดในยุคของพระศรีอาริยมตไตรยหรืออาจเป็นปัจจัยนำไปสู่พระนิพพานได้

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์ ข้อที่ 3 พบว่า

1. คติธรรมด้านสถาปัตยกรรม

ลักษณะทางสถาปัตยกรรมขององค์พระธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช เป็นเจดีย์ทรงกลมแบบลังกาหรือเรียกว่าทรงโอคว่ำฐานของพระบรมธาตุเป็นฐานบัวรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสทอ้งไม้สูง แต่ละด้านของฐานมีซุ้มหัวช้างยื่นออกมาด้านละ 6 ซุ้ม ยกเว้นด้านทิศเหนือมี 4 ซุ้ม เพราะติดส่วนบันไดทางขึ้นสู่ลานทักษิณในวิหารพระม้าที่เราขึ้นมา ถัดจากฐานชั้นนี้ขึ้นไปน่าจะมีฐานบัวสี่เหลี่ยมเตี้ย ๆ รับอีกชั้นหนึ่งก่อนถึงลานประทักษิณ ฐานบัวชั้นนี้ส่วนบัวคว่ำถูกสันหลังคาทับเกษตรปิดอยู่ เห็นเฉพาะส่วนบัวหางและฐานหน้ากระดานบนที่มีเครื่องถ้วยประดับอยู่ โดยรอบส่วนบนสุดของฐานบัวเป็นลานทักษิณ มีกำแพงแก้วทั้ง 4 ด้าน บนหลังกำแพงประดับด้วยใบเสมาดินเผา ฉัตรและบังสุริย มีเจดีย์ทิศประดับตามมุมทั้งสี่ ลักษณะจำลองย่อส่วนจากพระบรมธาตุ และบนสันหลังคาวิหารทับเกษตรมีารระบายน้ำจากลานทักษิณ ปลายท่อทำเป็นรูปหัวสัตว์ปูนปั้นรวมทั้งหมด 10 ร่าง ด้านล่างบริวารที่เรียกว่า “เจดีย์ราย”ย่อแบบจากพระบรมธาตุทั้งหมดกว่า 100 องค์

คติ และสัญลักษณ์ของเจดีย์ก็เช่นเดียวกับมหาเจดีย์อื่น ๆ ก็คือ สัญลักษณ์แห่งศูนย์กลางของจักรวาลทัศน์ โดยมีปียอดทองคำเป็นดั่งชั้นอรุณพรหมที่จุดสูงสุดของเจดีย์ คือนิพพาน

ปล้องไฉน คือ รูปภพทั้งชั้นพรหมและชั้นเทพทั้งปวง ตัวฐานหรือบัลลังก์รับปล้องไฉนหรือที่เรียกเสาศาหาก็คือ แดนแห่งการเชื่อมต่อระหว่างมนุษย์โลกกับเทวโลก

เจดีย์ 4 ทิศ คือ อนุทวีป ทั้ง 4 ซุ้มหัวช้างก็หมายถึง สัตว์โลกในแดนหิมพานต์ที่อยู่บริเวณฐานของเขาพระสุเมรุ

เจดีย์รายรอบ คือ ทวีปบริวารที่หมายถึงผู้สร้างอุทิศถวายเพื่ออธิฐานความเป็นพุทธะหรือพุทธเกษตรบูชาพระพุทธเจ้า

2. คติธรรมด้านการบูชา

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุส่วนพระ
ทันตธาตุ (ฟัน) ของพระพุทธเจ้ายังผลให้พุทธศาสนิกชนมีศรัทธาความเชื่อความเลื่อมใส มีการ
แสดงออกต่อพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชด้วยการเคารพบูชากราบไหว้ มาตั้งแต่ครั้งบรรพ
กาล เนื่องจากเชื่อว่าเป็นเรื่องที่ดี เป็นสิ่งมงคลสำหรับชีวิต ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าการบูชาพระบรม
ธาตุเจดีย์จะก่อให้เกิดผลที่สำคัญหลายประการ คือ

- 1) พระพุทธเจ้าจะประทานสิ่งที่ร้องขอการถวายของแด่พระบรมธาตุเจดีย์
- 2) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะบันดาลให้ได้รับผลผลิตทางการเกษตร
ตามที่ปรารถนา

- 3) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ได้รับสิ่งที่เป็นมงคล
- 4) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ได้รับบุญกุศลสูงสุด
- 5) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ได้รับผลคืนมาคุ้มค่า
- 6) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ปฏิบัติตามคำอธิษฐาน
- 7) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ได้รับผลบุญทั้งชาตินี้และ

ชาติหน้า

- 8) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้สิ่งไม่เป็นมงคลสลายไป
- 9) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้ประสบความสำเร็จใน

อาชีพ

- 10) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้มีปัญญา
- 11) พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชจะคลบบันดาลให้หมู่คณะประสบความสำเร็จ

3. คติธรรมด้านประเพณีวัฒนธรรม

พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชเป็นศูนย์รวมของศรัทธาความเชื่อ พิธีกรรม
วัฒนธรรมขนบธรรมเนียม จารีตประเพณี วิถีชีวิตของชุมชน มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของชาว
นครศรีธรรมราชเป็นอย่างมาก ซึ่งสะท้อนออกมาในรูปแบบของประเพณีต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับพระ
บรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช ดังนี้ 1) ประเพณีแห่ผ้าขึ้นธาตุ 2) ประเพณีตักบาตรรูปเทียน 3)
ประเพณีสวดด้าน 4) การสมโภชพระบรมธาตุ

6. ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการวิจัย ผู้วิจัยแบ่งออกเป็น 2 ด้าน คือ ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย
และข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย จากการศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับพระ
บรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช” มีข้อเสนอแนะ คือ

คณะสงฆ์จังหวัดนครศรีธรรมราช องค์การบริหารส่วนจังหวัดนครศรีธรรมราช
เทศบาลเมืองนครศรีธรรมราช และประชาชนจังหวัดนครศรีธรรมราช ควรจัดงานประเพณีบูชา

องค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชให้ชัดเจนเป็นประจำทุกปี ให้ยิ่งใหญ่และมีวัตถุประสงค์เพื่อบูชาองค์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่แท้จริงในโอกาสต่อไป

2. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป ในวิทยานิพนธ์นี้ มีประเด็นที่ควรศึกษาเพิ่มเติมได้หลายด้าน ได้แก่

1. ศึกษาเชิงวิเคราะห์ประเพณีที่เกี่ยวข้องกับพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช
2. ศึกษาความสำคัญและคุณค่าของพระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชที่มีต่อชาวพุทธในประเทศมาเลเซีย
3. ศึกษาเชิงสำรวจวิเคราะห์พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชในฐานะที่เป็นต้นแบบแห่งเจดีย์ของภาคใต้

เอกสารอ้างอิง

กรมศิลปากร. ไตรภูมิโลกวิจิตรนิพนธ์ ฉบับที่ 2.

_____. ตำนานพระบรมธาตุเมืองนครศรีธรรมราช, พิมพ์เป็นอนุสรณ์ในงานฉานาปนกิจศพ นางยุพิน ไตรภักดิ์ ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม (พระนคร: กรมศิลปากร), 2503.

_____. ประวัติวัดท่าโพธิ์วรวิหารจังหวัดนครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: จงเจริญการพิมพ์, 2536.

_____. วัฒนธรรมการพุทธสถานไทย. กรุงเทพฯ: บริษัท อมรินทร์ พริ้นติ้งกรุ๊ป จำกัด, 2533.

_____. สำนักงานโบราณคดี. ประวัติศาสตร์ โบราณคดี นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: เอ พี กราฟิค ดีไซน์และการพิมพ์, 2529.

ก่องแก้ว วีระประจักษ์ และเทม มีเต็ม. จารึกแผ่นทองปัลลียอดพระบรมธาตุเจดีย์ วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. นครศรีธรรมราช. ม.ป.ป, 2529.

ดิเรก พรตตะเสน. “พุทธศาสนาในนครศรีธรรมราช”. ในรายงานสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช, กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช, 2521.

_____. “พระบรมธาตุนครศรีธรรมราช”. ใน สารานุกรมวัฒนธรรมภาคใต้ พ.ศ. 2529 เล่ม 6, 2529.

ทศพล จันทนิชย์กุล. พระบรมสารีริกธาตุ พระอรหันตธาตุ ปุชนิยธาตุอันเป็นที่สุดแห่งการสักการบูชา. กรุงเทพมหานคร: คอมม่า ดีไซน์แอนด์พริ้นท์, 2548.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. พระพุทธศาสนากับสังคมไทย. กรุงเทพมหานคร: หจก.สหายบล็อกและการพิมพ์, 2544.

ธงทอง จันทรางศุ และคณะ. มหาธาตุ. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2534.

นะมา โสภางค์. “ปรีชาธรรมจากภาพปูนปั้นในพระวิหารมหาภิเนษกรม (พระม้า)”. สารนครศรีธรรมราช. 26(7): 43-47, กรกฎาคม 2539.

- ปัญญา เทพสิงห์. ศิลปะเอเชีย. กรุงเทพมหานคร: แอคทีฟพริ้นท์จำกัด, 2548.
- ประภัสสร ชูวิเชียร ดร. พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราช มหาสถูปแห่งคาบสมุทรภาคใต้. กรุงเทพมหานคร: เมืองโบราณ, 2553.
- ปลาย บุรพาทิต. พระบรมธาตุและวัดมุงคล. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์, 2551.
- พระคัมภีร์อุบงศ์. ตำนานว่าด้วยการสร้างพระสถูปเจดีย์. มปท.มปป.
- พระครูกลยาสิทธิวัฒน์ (สมาน กลยาณธมโม). พุทธประวัติตามแนวปฐม สมโพธิ. กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, 2551.
- พระเทพเวที (ประยุทธ์ ปยุตโต). พจนานุกรมศัพท์พุทธศาสน์ ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 16. กรุงเทพมหานคร: บริษัท เอส.อาร์.พริ้นติ้งแมสโปรดักส์ จำกัด, 2551.
- พระธรรมรัตโนภาส. ประวัติและตำนานวัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร. จังหวัดนครศรีธรรมราช, 2539.
- พระปริยัติเวที (สุเทพ ผุสธมโม). พระไตรปิฎกแปลย่อ. พระนคร: โรงพิมพ์ราชทัณฑ์, 2518.
- พระยาอนุนามราชชน. การศึกษาเรื่องประเพณีไทย. โดยเสถียรโกเศศ (นามแฝง). พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองธรรม, 2505.
- ภัทรวรรณ วันทนชัยสุข. ความรู้เกี่ยวกับพระพุทธเจ้า. กรุงเทพมหานคร: ประพันธ์สาสน์, 2547.
- วิเชียร ณ นคร และคนอื่น ๆ. นครศรีธรรมราช. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, 2521.
- วิเชียร บำรุงผล. ตำนานพระบรมธาตุโดยสังเขป. พระนคร: การพิมพ์พาณิชย์, 2527.
- วิไลรัตน์ ยี่รอด. “สถูปที่มีหัตถ์ปรากฏในศรีลังกา.” ใน ศิลปากร. ปีที่ 38. ฉบับที่ 3. (พฤษภาคม-มิถุนายน), 2538.
- ศูนย์วัฒนธรรมภาคใต้ วิทยาลัยครูนครศรีธรรมราช. พระนิพนพานโสทร ลำนวนที่ 3. กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครการพิมพ์, 2528.
- เสถียร พันธังสี. ชินกาลมาลินี แสดงประวัติของพระพุทธเจ้าและคัมภีร์พระพุทธศาสนา, 2497.
- สมปราชญ์ อัมมะพันธ์. ประเพณีและพิธีกรรมในวรรณคดีไทย. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, 2536.
- สุด ศรีสมวงศ์. ตำนานมูลศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เสริมวิทย์บรรณาการ, 2519.
- ศ.ธรรมรัตน์. พระบรมธาตุศักดิ์สิทธิ์. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มิตรสัมพันธ์กราฟฟิค, 2551.
- เชษฐา ถิรทินรัตน์. “พระบรมสารีริกธาตุมหาสถาน.” วิทยานิพนธ์สถาปัตยกรรมศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2550.
- ประภัสสร ชูวิเชียร. “พระบรมธาตุเจดีย์นครศรีธรรมราชกับการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์ศิลปะ”, วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2546.

ปรีชา นุ่นสุข. “ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช : พัฒนาการของรัฐบนคาบสมุทรไทยในพุทธศตวรรษที่ 11–19.” **วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์ดุฎฐิบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2544.

พระชุตินันท์ อานนโท (นามสมุท). “อิทธิพลของเจดีย์ในพระพุทธศาสนาที่มีผลต่อสังคมไทย.”

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2552.

พระปราโมทย์ กลิ่นละมัย. “การศึกษาบทบาททางการปกครองของราชวงศ์ศรีธรรมมาโคกราช: กรณีศึกษาจาก “ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช”. **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2550.

พระภูเมธ สุเมโธ (พูนสุวรรณ). “ความเชื่อและพฤติกรรมของชาวพุทธที่มีต่อพระเจ้าแก้วตอวัดสวนดอก เชียงใหม่.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2553.

พระมหามนตรี วลลโภ (ป้อมสุข). “อิทธิพลของวัดอุโมงค์ที่มีต่อสังคมไทยในปัจจุบัน”.

วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

พระมหาหมวด สุกกธมโม. “การศึกษาวิเคราะห์แนวความคิดเรื่องความเคารพในพระพุทธศาสนา.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2547.

พระมหาสมชาย ธีรปภาโส (บุญเกลี้ยง). “การศึกษาเชิงวิเคราะห์ความเชื่อเรื่องพระบรมสารีริกธาตุในสังคมไทย.” **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, 2546.

วรรณสิริ นุ่นสุข. “การศึกษาคติในการบูชาพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช วัดพระมหาธาตุวรมหาวิหาร อำเภอเมือง จังหวัดนครศรีธรรมราช: กรณีดอกไม้เงินดอกไม้ทอง.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, 2545.

สุรสิทธิ์ เวทประสิทธิ์. “การศึกษาอัตลักษณ์ของพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช เพื่อออกแบบสภาวะแวดล้อมภายในอาคารอาศรมวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยวลัยลักษณ์ จังหวัดนครศรีธรรมราช.” **วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตร์มหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.